

Broedvogels

Valse Bosjes 2020

Dirk Prop

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Natuurmonumenten

Broedvogels Valse Bosjes 2020

Natuurmonumenten

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Werkgroep broedvogels
Postbus 1028
1200 BA Hilversum
broedvogels@vwggooi.nl
www.vwggooi.nl

Natuurmonumenten
Staatsbosbeheer

Uitgave VWG: 292

Tekst: : Dirk Prop
Foto's : Dirk Prop en Iwan Vermeij

Omslag: Ooievaars van de Theetuin voor kolonie Blauwe Reigers in de Valse Bosjes

Copyright 2020 – Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum

Intro

De tellingen zijn uitgevoerd door de volgende waarnemers:

Dick Jonkers
Dirk Prop
Hugo Weenen
Juun de Boer
Karen Dijkman
Michael Everard
Pieter Bogaers

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	5
2.	Het gebied.....	5
3.	Werkwijze.....	10
3.1.	Methode.....	10
3.2.	Tellingen.....	10
3.3.	Route.....	10
4.	Resultaten.....	11
4.1.	Aantallen.....	11
4.2.	Resultaten per soortgroep.....	12
5.	Zoogdieren.....	15
6.	Conclusies.....	15
7.	Geraadpleegde bronnen.....	16

1. Inleiding

Natuurmonumenten heeft de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken (VWG) gevraagd om twee bosgebieden gelegen tussen de A27 en de Meentweg op broedvogels te inventariseren. Het meest noordelijke en grootste perceel staat bekend onder de naam Valse Bosjes. Ook het tussenliggende weiland dat in beheer is bij Natuurmonumenten is in de inventarisatie meegenomen. De inventarisatie is in het voorjaar van 2020 uitgevoerd. Doel is om zo nauwkeurig mogelijk het aantal territoria van de broedvogels te bepalen.

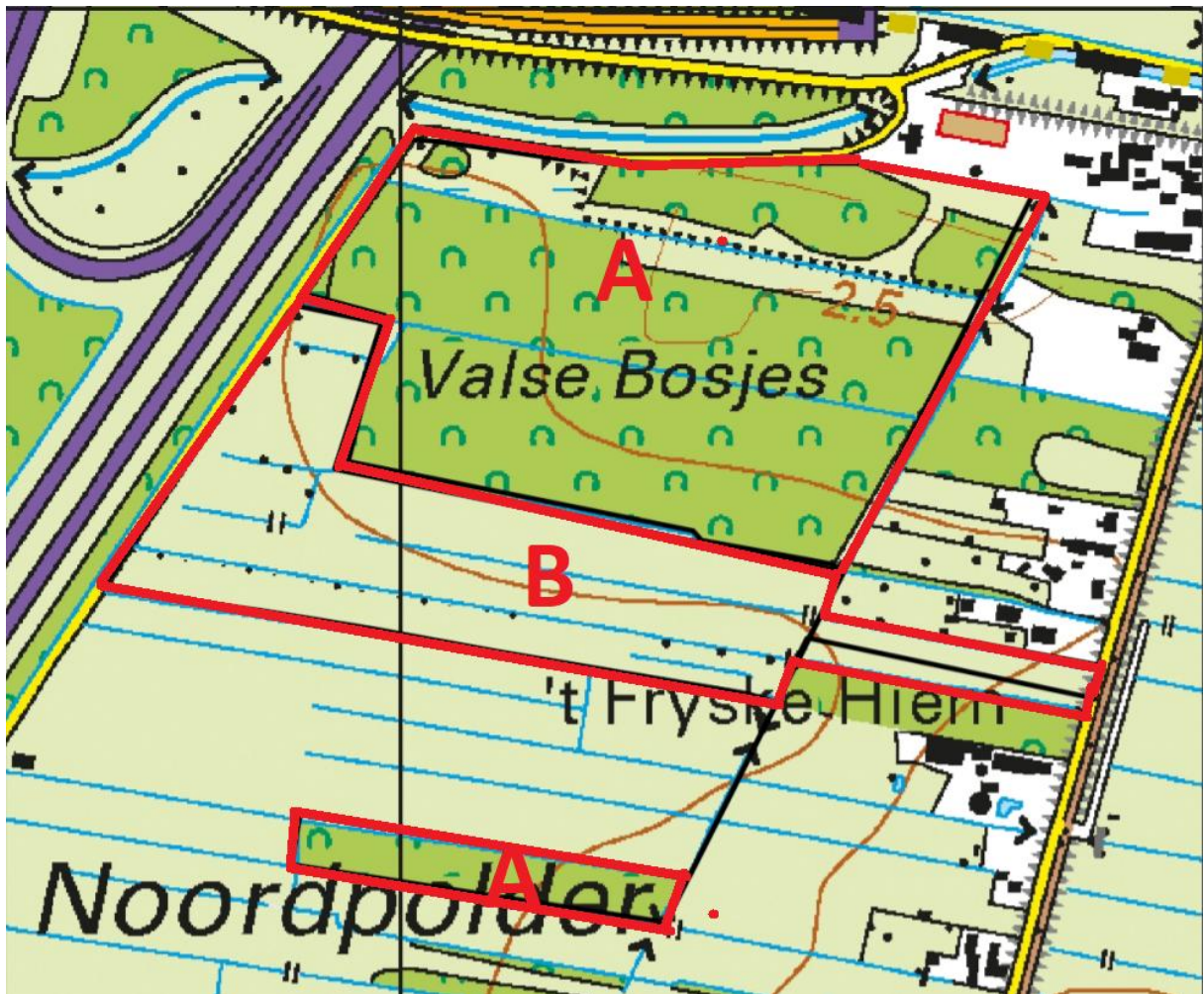
Een eerdere inventarisatie door de VWG is uitgevoerd door Paul van der Poel in 2016. De resultaten hiervan zijn, net als die van 2020, geregistreerd in Avimap van Sovon.

2. Het gebied

Het gebied ligt in de noordoostelijke hoek van het werkgebied van de vogelwerkgroep bij de afslag van de A27 naar Huizen/Blaricum.

Figuur 1 De ligging van de Valse Bosjes binnen het werkgebied van de VWG

Figuur 2 De begrenzing van het telgebied met de twee deelgebieden

De twee bospercelen (gebieden A in figuur 2) waren al in 2016 eerder geïnventariseerd en in Avimap geregistreerd. De grenzen van deze twee percelen zijn ongewijzigd gehandhaafd. Het tussenliggende weidegebied (gebied B in figuur 2) is als een nieuw gebied in Avimap geregistreerd.¹

¹ Na afronding van het onderzoek is geconstateerd dat het efficiënter is om de het weidegebied (B) samen te voegen met het hoofdtegebied (A). Deze wijziging is door Sovon in december 2020 met terugwerkende kracht doorgevoerd in Avimap.

Valse Bosjes Eemland (A)

Dit gebied bestaat uit twee gescheiden boskavels (zie de gebieden A in figuur 2). De noordelijke grote kavel vormt de eigenlijke Valse Bosjes en 200 meter zuidelijker ligt een kleiner bosperceel.

Het bos is een restant van het ooit uitgestrekte moeras van de Eemvallei. Het gebied kent in de lengterichting enkele afwateringssloten die vroeger het water uit het veen afvoerden.

De benaming 'vals' is te danken aan het verraderlijk karakter van de grond, die bestaat uit een dunne laag organisch materiaal boven een diepe, drabbige watermassa. Door deze ontoegankelijkheid is het nooit gelukt om het gebied te 'ontginnen'.

Het gebied werd door de boeren vooral gebruikt om hout te kappen voor dagelijks gebruik. Plaatselijk werd afval gedumpt,.De vorige eeuw heeft een autosloper zijn nering in het gebied gevestigd, maar in 2013 is de vergunning ingetrokken. Sindsdien heeft het gebied de status van natuurreservaat gekregen dat niet toegankelijk is voor publiek.

De autowrakken zijn opgeruimd en het aanwezige afval is afgedekt met aarde, wat de oerbosachtige aanblik van het gebied ten goede is gekomen.

Het bos bestaat hoofdzakelijk uit Essen en Elzen, maar ook Wilg, Eik en Kastanje zijn aan te treffen.

De bodem is bezaaid met omgewaaide bomen waartussen veel kruiden en bramen groeien.

Vanaf de oostkant loopt een smalle strook weiland in het bos. Het centrale deel van het bos is in particulier bezit; voor het overige is het gebied in eigendom van Natuurmonumenten.

Er vindt afwatering plaats naar de omringende sloten, zodat het waterpeil gelijk is aan die van de aangrenzende weilanden

Camps (2007) heeft een vermakelijk artikel geschreven over de geschiedenis van de bosjes, zoals de stropers en onderduikers die zich in het gebied verschuilden, de verraderlijkheid van de bodem, waar de koeien tot hun uiers in wegzakten. In zijn inleiding van waarschuwt Camps de lezer: *'Ik wilde een poging wagen een historisch onderbouwd en aanvaardbaar verhaal over dit bijzondere natuurgebied op papier te zetten. Het is inderdaad een historisch onderbouwd verhaal geworden, echter aangevuld met (soms) hilarische anekdotes. Hopelijk zijn die twee categorieën door de lezer makkelijk te scheiden.'* Dat kost inderdaad niet veel moeite zoals bijvoorbeeld bij het verhaal van Rinus van der Zwaan die bij het sprokkelen minutenlang aan de grond genageld is door een ontmoeting met de rondlolende geest van Putifar, een Egyptische minister uit het farao tijdperk.

Figuur 3 De nagenoeg ondoordringbare vegetatie van de Valse Bosjes

Grasland Valse Bosjes Eemland (B)

Dit deelgebied wordt gevormd door het weiland direct ten zuiden van het grote bosperceel van de Valse Bosjes. Het is een veenweide die recent in bezit is gekomen van Natuurmonumenten. Het beheer is er op gericht op verschraling zodat zich oligotrofe soorten kunnen ontwikkelen. Hiertoe is plaatselijk de voedselrijke bovengrond verwijderd door deze schuin aflopend naar de sloot af te graven. Om de vestiging van de gewenste soorten te bespoedigen is op de kale grond materiaal opgebracht uit het natuurgebied Laegieskamp (Naarden) In 2020 konden we constateren dat deze aanpak geresulteerd heeft in een fraaie, schrale vegetatie met onder meer Moeraskartelblad, Zonnedaauw, Rietorchis en Ratelaar.

Knotwilgen langs het grasland

Tussen de twee boskavels werden enkele sloten gekruist.

Moeraskartelblad kleurt de natte delen van het weiland rood

3. Werkwijze

3.1. Methode

De inventarisatie is uitgevoerd volgens de door Sovon ontwikkelde broedvogelkarteringsmethode (BMP) (Vergeer et al. 2016).

De waarnemingen zijn in het veld digitaal op een (mini-) tablet ingevoerd via de applicatie Avimap.

Na de laatste telling zijn de territoria berekend via de automatische clustering van Sovon.

3.2. Tellingen

Van 8 maart t/m 28 juni is tweewekelijks een inventarisatie uitgevoerd door een team van 2 personen. Bovendien is een avondbezoek gebracht.

datum	deel	starttijd	eindtijd	bezoektype
08-03		06:43	08:45	zonop
21-03		06:17	08:05	zonop
05-04		06:31	08:23	zonop
19-04		06:39	08:09	zonop
03-05		07:04	08:55	ochtend
17-05		07:06	09:32	ochtend
20-05		20:13	22:09	avond
31-05		07:02	08:58	ochtend
14-06		07:11	08:30	ochtend
28-06		08:10	10:39	ochtend

3.3. Route

De route liep langs de randen van het bos en door de grazige strook aan de noordzijde. Afgezien van enkele kleine insteekjes is het bos zelf niet doorkruist. Dit heeft twee redenen. De maximale breedte van de Valse Bosjes bedraagt 190 meter en door de kavel aan beide zijden te belopen is de te tellen strook niet groter dan 100 meter. Dit is meer dan voldoende om zingende vogels betrouwbaar te kunnen horen en in te tekenen. Door het open karakter van het bos was het bovendien mogelijk om eventuele nesten van roofvogels of kraaien te kunnen zien.

Een tweede reden waarom onze vaste route niet dwars door het bos liep, heeft te maken met de ontoegankelijkheid en wordt duidelijk uit het verslag van de Pieter Bogaers (2020) die samen met Jan Peeters een oriënterend bezoek bracht op 15 mei.

Jan Peeters en ik begonnen bij de A27 om 9.15 uur en waren zes uur later op de Meentweg, nadat we ons over de volle lengte - over en onder boomstammen en vele bramen door - door het moeras hadden geworsteld, honderd meter per uur. De bramen waren vaak een hindernis

De Valse Bosjes doen hun naam eer aan: levensgevaarlijk. Ga nooit ooit alleen in deze bossen. Je kunt gemakkelijk je nek, been of rug breken. Overal bomen op bomen, overal gevaren, plekken met open water, waar je tot je middel in kunt wegzakken, bramen die elke voortgang belemmeren door om je voeten en handen te kronkelen; scherpe bramendoorns, splinters van dode boomstammen, kleine moerasmuggen, de knutten, drie pauzes waren onderweg nodig, telkens een nieuw doelwit bepalend, via dichtgegroeid water, door hoge zeggen vegetatie Moeraszegge en Scherpe zegge (Carex acutiformis en Carex acuta), maar ook velden met IJle zegge (Carex remota), en dan weer grote horsten van Pluimzegge (Carex paniculata), of dichtgegroeid water met aaneengesloten Gele lis (Iris pseudacorus). Dat waren de minst moeilijke onderdelen van het traject. Door het bos zelf was onmogelijk, de laatste 100 meter kostte ons twee uur. Om 15,15 uur waren we op de Meentweg, onder de schrammen een gelukkig zonder lichamelijke ernstige kwetsuren. Drie keer kwam ik bij een val bij het over boomlijken lopen op mijn rug terecht. Uitgeput en verstijfd. Het was een avontuur.

4. Resultaten

4.1. Aantallen

Tabel 2 geeft het aantal territoria dat in 2016 en 2020 is vastgesteld.

Soort	Valse Bosjes 2016	Valse Bosjes 2020	Weidegebied 2020
Knobbelzwaan	1		
Grauwe Gans		1	
Nijlgans		1	
Wilde Eend		5	2
Blauwe Reiger	63	41	
Buizerd	1	1	
Waterhoen	2	1	
Meerkoet	1	1	1
Houtsnip	1		
Holenduif	2		1
Houtduif	6	3	
Kleine Bonte Specht		1	
Grote Bonte Specht	5	5	
Gaai	1	2	
Raaf	1		
Pimpelmees	7	6	1
Koolmees	10	5	1
Staartmees	1	1	
Fitis	6	1	
Tjiftjaf	16	13	
Kleine Karekiet	1		
Bosrietzanger	1	2	1
Spotvogel		3	
Zwartkop	15	14	
Tuinfluit	9	8	
Winterkoning	36	18	
Boomklever	2	1	
Boomkruiper	10	7	
Spreeuw	2	1	
Merel	11	6	
Zanglijster	9	6	
Grote Lijster	1		
Roodborst	14	12	
Grauwe Vliegenvanger		1	
Heggenmus	9	5	
Witte Kwikstaart			1
Vink	5	4	
Appelvink	1		
Goudvink	1		
Groenling	3	2	
Putter	3	2	

Tabel 1 Aantal vastgestelde territoria in 2016 en 2020

4.2. Resultaten per soortgroep

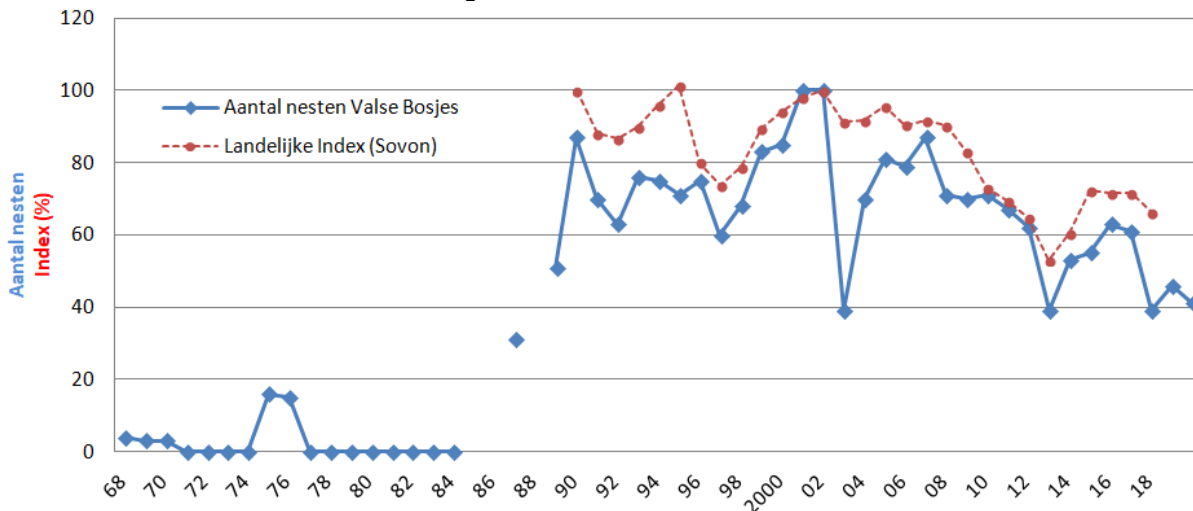
Blauwe reiger

Sinds mensenheugenis bevindt zich een kolonie Blauwe Reigers in de Valse Bosjes.

De laatste decennia is de kolonie van het centrum van het bos in oostelijke richting opgeschoven.

In 2020 bevond de kern van de kolonie zich met 30 nesten in de bosrand naast de Theetuin. Iets oostelijker waren nog eens een 11-tal nesten aanwezig.

De totale kolonie bestaat dus uit 41 broedparen, waarbij alleen de bewoonde nesten zijn meegeteld. Het aantal onbewoonde nesten bedroeg 11.

Figuur 4 Het aantal nesten van Blauwe Reiger in vergelijking met de landelijke index

Figuur 4 laat het verloop zien van het aantal nesten in de periode van 1968 - 2020 (gegevens uit het archief van Jan Roodhart). Opvallend is dat de kolonie pas in 1989 zijn huidige, grote omvang heeft gekregen. Vergelijken we de aantallen met die van de landelijke index van Sovon, dan zien we duidelijk overeenkomende trends, die zich grotendeels laten verklaren door strenge winters waar de Blauwe Reiger zoals bekend slecht tegen kan.

- Een toename treedt op na de laatste Elfstedentocht-winter van 1997/98.
- Een geleidelijke afname van bijna 50% treedt op in de periode van 2002 -2013 in welke periode we verschillende koude winters kenden.
- Een sterk afwijkende, negatieve uitschieter naar 39 nesten treedt in 2003 op. Tijdens een zware voorjaarsstorm zijn toen veel nesten uitgewaaid en de vogels waren blijkbaar niet meer in staat tot de bouw van een vervolgnest..
- Na de periode van afname van meer dan 10 jaar is er weer voorzichtig herstel te zien vanaf 2013.
- De kleine terugval in 2018 heeft te maken met de korte maar heftige koude periode in de eerste week van maart ('de Russische Beer').

De afgelopen twee winters zijn zeer zacht verlopen, maar een stijging die in de lijn van de verwachting lag, is niet opgetreden. Mogelijk dat de essentaksterfte de locatie minder aantrekkelijk maakt. Door de uitdunning van het bos worden de nesten meer blootgesteld aan voorjaarsstormen. Hoe dan ook lijken we ons geen zorgen hoeven te maken over het voortbestaan van de Blauwe Reiger, want met het gevarieerde voedselaanbod in de Eempolder ziet de toekomst er gunstig uit.

Ook in 2020 leek het broedsucces prima afgaande op de vele nesten met 2-3 jongen in mei en juni.

Eenden en ganzen

Volgens de BMP methode worden broedgevallen of 'territoria' van eenden vastgesteld op basis van het aantal aanwezige woerden. Nestvondsten zijn dus niet noodzakelijk voor een geldig broedgeval. Voorwaarde is dat de vogel in een potentieel geschikt broedbiotoop zit en dat is bij een soort als de Wilde Eend al snel het geval.

Zo kwamen we voor de Wilde Eend uit op 7 territoria (waarvan 2 in het weidegebied) en 1 territorium van de Krakeend.

Paul vd Poel had in 2016 geen eenden vastgesteld. Een forse toename dus in enkele jaren, maar dit is waarschijnlijk veroorzaakt doordat Paul de sloten aan de buitenrand van het bosgebied heeft beschouwd als liggend buiten het telgebied en de eenden daar niet heeft meegeteld.

De Grauwe Gans heeft vrijwel zeker in het bos gebroed, afgaande op de waarneming van 6 kleine pulli in de sloot langs het bos in de eerste week van mei. De gans zal zijn nestplek heimelijk gekozen hebben en zich zo hebben weten te onttrekken aan het oog van vossen en beheerders van Natuurmonumenten die aan actieve nestreductie doen bij de ganzen. Eenzelfde prestatie is geleverd door de Nijlgans: op 14 juni zwom in sloot een paar met 2 jongen van enkele weken oud.

Roofvogels

Gedurende het gehele voorjaar was een buizerdpaar aanwezig in het gebied, waarvan één individueel goed herkenbaar was aan het zeer lichte verenkleed. Vermoedelijk hoorden deze vogels bij een horst in een Els in het midden van de Valse Bosjes, maar aanwijzingen ontbreken dat er daadwerkelijk gebroed is. In de nabije omgeving bevonden zich minstens twee andere bezette nesten van Buizerds. Ook hiervan zijn geen aanwijzingen dat er jongen zijn uitgevlogen.

Voor de muizeneters was 2020 door voedselschaarste een moeizaam jaar. In het vroege voorjaar waren er nog volop Veldmuizen, kenbaar aan de vele muizengangen in de weilanden. Het merendeel van de muizen heeft echter de extreem natte maart gevolgd door een maanden durende droogte niet overleefd.

Bos en struikvogels

De top-3 van deze categorie bestaat uit Winterkoning (18 territoria), Zwartkop (14 territoria) en Tjiftjaf (13 territoria).

Ook in 2016 waren dit de meest talrijke soorten, waarbij het wel opvalt dat de Winterkoning sinds die tijd in aantal is gehalveerd.

Nieuw vastgestelde soorten in 2020 zijn Spotvogel (3 territoria!), Kleine Bonte Specht en Grauwe Vliegenvanger.

De volgende soorten, waarvan in 2016 nog wel een territorium werd vastgesteld werden in 2020 niet meer gezien: Houtsnip, Raaf, Kleine Karekiet, Grote Lijster, Appelvink en Goudvink.

Voor de Houtsnip is wel een gerichte avondtelling gedaan maar er is geen baltsende vogel waargenomen. Overigens ontbraken ook in 2016 waarnemingen van baltsende vogels zodat het de vraag is of de waarneming in mei 2016 die volgens de BMP criteria telt als een geldig territorium daadwerkelijk betrekking had op een broedgeval.

Raaf

Een hele pagina voor een soort die in 2020 niet in het gebied broedde lijkt veel, maar de raaf verdient deze aandacht vanwege zijn zeldzaamheid en de vele speculaties over hoe de vele waarnemingen van Raven in de Eempolder en omstreken geïnterpreteerd moeten worden (zie ook de Vos Burchart & Hartman 2020). Vrij algemeen wordt verondersteld dat de vogels in de Eempolder jaarlijks ergens in de Valse Bosjes nestelen maar dat de nestlocatie vanwege de ontoegankelijkheid van het gebied voor de waarnemers onopgemerkt blijft. Bij de vorige broedvogelinventarisatie (2016) is een broedgeval vastgesteld en de verwachting was dan ook dat de soort bij de inventarisatie van 2020 opnieuw vastgesteld zou kunnen worden.

Ondanks verschillende aanvullende bezoeken was er echter geen enkele aanwijzing dat de vogels ergens in de Valse Bosjes hebben gebroed. Wel werden door Jan en Celine Roodhart in maart en april meerdere malen Raven gezien die vanuit de Eempolder in de richting van de Valse Bosjes vlogen, maar deze vogels landden er niet, maar koersten verder in westelijk richting. Blijkbaar moest de nestlocatie ten westen van de A27 gezocht worden. Er zijn meerdere bezoeken gebracht aan de bospercelen vlak langs de A27, met name bij het bos met de herten, maar hoewel hier enkele potentiële nesten in de boomtoppen waren, is hier nooit een invallende Raaf gezien, laat staan enig territoriaal gedrag. Tijdens de bezoeken is echter meerdere malen gezien dat een Raaf met voedsel in zijn snavel verder trok. Het nest moest dus nog westelijker gezocht worden, bij de Woensberg of nog verder!

Blijkbaar zien de vogels er geen been in om telkens minstens vijf kilometer tussen het nest en hun favoriete foerageergebied, de Eempolder, te pendelen.

Deze voorkeur blijkt ook uit de waarneming van Jan Roodhart van een paar met drie jonge vogels in de eerste week van mei langs de Meentweg. Direct na het vliegvlug worden koersten de vogels samen met hunouders direct op de Eempolders af.

Raaf foerageert in de Eempolder op karper (Iwan Vermeij, 6 april 2020)

5. Zoogdieren

Haas

Hazen komen talrijk voor in de weilanden van de Eempolder. Hazen drukken zich vaak bij nadering waardoor de dieren in lang gras gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Bij onze inventarisatie zagen wij op de weilanden van het telgebied maximaal vier exemplaren.

Ree

In het gebied verbleven gedurende het voorjaar 5 Reeën, waarvan één bijna zwart exemplaar. In de avondschemering kwamen de schuchtere dieren met een sprong over de sloot uit de Valse Bosjes te voorschijn om gezamenlijk in het weiland te gaan foerageren.

Het is bijzonder dat deze dieren met hun smalle hoefjes zich kennelijk staande kunnen houden op de instabiele bodem van de Valse Bosjes.

Vos

Er zijn sporen van een Vos gevonden, maar geen zichtwaarnemingen gedaan.

Veldmuis

Het grote aantal muizengangetjes in het veenweidegebied verraadde in maart een hoge dichtheid van Veldmuizen. De meeste muizen hebben echter de zware neerslag in het vroege voorjaar, gevolgd door droogte in april en mei niet overleefd.

6. Conclusies

Hoewel de Valse Bosjes voor verschillende kleinschalige doeleinden zijn gebruikt, is het gebied te beschouwen als één van de weinige overblijfselen van het uitgestrekte oerlandschap van de Eemvallei. Dank zij de ontoegankelijkheid is het ontsnapt aan de ontginningsdrang van de mens. Zo is aan de rand van de verder nagenoeg boomloze Eempolder een bosgebied ontstaan waar broed- en trekvogels dekking kunnen vinden. In herfst, winter en vroege voorjaar zijn zwermen sijen, mezen, goudhanen tussen de boomkruinen te zien.

Van de broedvogels is de kolonie Blauwe Reiger beeldbepalend met nesten die vanaf de Meentweg goed zichtbaar zijn. Ook de 'gewone' zangvogels zijn veelvuldig aanwezig zoals Tuinfluiter, Zwartkop en Tjiftjaf en verder kan men een scala aan meer bijzondere soorten aantreffen. In 2020 werden Kleine Bonte Specht, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger vastgesteld. In de vorige inventarisatie in 2016 werden ook Grote Lijster, Appelvink en Raaf als broedvogel genoteerd.

In vergelijking met 2016 lijken de wat algemenere soorten in aantal te zijn afgenomen, zoals de Winterkoning, die weliswaar de meest talrijke broedvogel is gebleven maar waarvan het aantal is gehalveerd. Mogelijk is het hogere aantal in 2016 mede veroorzaakt doordat Paul vd Poel (2016) zich tijdens de telronde ook dwars door het bos baande, terwijl in 2020 vooral de bosranden werden belopen. Toch is er geen reden om te veronderstellen dat de route langs de boszomen onvoldoende dekking bood om de aanwezige vogels goed vast te kunnen stellen. De weersomstandigheden waren bij elke telling uitstekend en de zangvogels waren over een afstand van meer dan 200 meter goed te horen. Omgekeerd is het ook mogelijk dat de fijnmazige route in 2016 bijgedragen heeft aan wellicht (te) hoge aantallen. Voorlopig blijft dit speculatief. Als de telling over enkele jaren weer wordt herhaald dan kunnen betere conclusies getrokken worden over trendmatige ontwikkelingen.

Het orchideerijke weiland ten zuiden van de Valse Bosjes is botanisch interessant. Zoals te verwachten werden hier weinig territoria van broedvogels vastgesteld. De meeste soorten hier waren holenbroeders die huisden in de vermolmden stammen van de knotwilgen (Koolmees, Pimpelmees, Witte Kwikstaart en Holenduif).

7. Geraadpleegde bronnen

- Bogaers, P. 2020; niet gepubliceerd verslag van een bezoek aan de Valse Bosjes op 15 mei 2020
- Camps, Joep 2007 - De Valse Bosjes in HKE Eemnes 2007-04
- Netwerk Ecologische Monitoring, Sovon. provincies & CBS, www.sovon.nl.
- Vergeer J.W., A.J. van Dijk., A. Boele, J. van Bruggen & F. Hustings 2016. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek Nederland, Nijmegen
- de Vos Burchart, Hans & Margriet Hartman 2020; De Raaf in de provincie Utrecht en Het Gooi in de periode 1976-2019. Rapport 285 van de Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken